

"Stormechtigste Konungh, Allernådigste Herre Effter Eders Kongl Maij:tz allernådigeste ordre, hafwer iagh, ifrån Mörrumbs broo upp igenom Gammalltorp, Jämsiöö, Nässum, Oppmanna och Wånga igenom gådt, som alle nu, frij af Snaphaner äre, och seer man ögonskenligh, Gudh hafwer dee Snaphanar alldeles förlåtit. Medh allmogen är allt i förra skick, som i fredliga tijdher. Jagh hafwer och befunnit desse sochner i ett så godt tillständh, allt varit wäll sådt, och inhööstadt, och ehuruwähl icke ett eller flere tussendh man, när skogen är gröön, i dee stora skogar och bergh skulle kunna fåå Snaphanarne, så äre dhe dock af sigh sielf framkombne. Och effter många längre än två mihl sijne bösser medhtagit och sigh gifwet under Eders kong Maij:tz Nådh och onåde uthän den allerringeste begjärde försäkring, dem iagh låtit föra, mer ähn någre och tjugo, till Christianstadh (där är en dehl småå päijker iblandh, men och arge bofwar, som stegel och hiuhl mehr än en gångh förtiendt och en syndh att pardoneras, som och ingen af dem den ringaste gnista af pardon tillsagdt; Jagh hade dem heller på annat sätt hafft, kunde doch icke låta gåå dem, där dhe sielfwa sigh inställte på Eders Kongl Maij:tz Nådh och Onåde), står altså lagen för dem öpen och hwadh Ed Kongl Maij:tt allernådigst öfwer dem resolverar. Dät lærer komma flera, som man då efter handen igenom lagh och rätt kan uthrota. Jagh hafwer reda mijne partie i Örken och Glimmaker, der mig berättes en godh dehl wara, Helige Aåh hafwer iagh och förwarat, att dhe icke skohla undslippa, och skall dem medh Gudz hielp rent få uthaf dätta lähn och så ställa och obligera saken, att dhe ej skohle lijsta hijt mer. Förblifwer effter min underdånigaste plicht i alla mijna lijfdagar. Eders Kongl Maij:ttz allerunderdånigste, troplichtige undersåte och tienare. Ottersberga den 17 Septemb A:o 1679 Georg Hindrich Lybecher."

Generalmajorens brev till sin herre om motståndarnas utrotande i den värsta motståndsbygden.

SKÅNELANDS MOTSTÅNSKÄMPAR

Gerillamännen fredlösa i eget land. Infångade friskyttar och deras ledare spetsas.

För fjärde gången under en tidrymd av tjugoett år fick invånarna i de förutvarande danska landskapen bekräftelse på att de skulle få förbliva vid sin hävdvunna rätt, lag och privilegier. Det utsägs klart och tydligt i fördragets fjärde artikel, vilken, med hänvisning til Westfaliska freden och fördragen i Roskilde och Köpenhamn 1658 respektive 1660, föreskriver - att dessa "uryggeligen skal forbliffue". Liksom förr skulle det snart visa sig, att detta blev ännu en illusion i raden av de andra.

Trots att Skåneland politiskt sett var utrikes land inom Sveriges gränser, struntade den svenska enväldesregeringen i förpliktelseerna.

Samma likgiltighet mot fördragets andra artikel av vilken framgår, att de nya undersåtarna skulle erhålla amnesti för "at de sig paa den ene eller anden siide haffuer begiffuet". Dåtidens domböcker berättar ett helt annat språk och förtäljer, att svenskarnas blodiga bestraffnings- hantverk fortsatte flera år efter fredsslutet. Antagligen därför att motståndsmännen inte blivit nämnda i fredsurkunden. Karl XI inledde jakten genom en order redan den 1 september 1679 då han befallde, att man nu med all makt skulle utrota "de odjuren".

Den 30 oktober 1679, drygt en månad efter fredsslutet, skriver Lybecker till kungen, att det nu var taget så många "snapphanar" till fånga, att det snart inte fanns plats till fler i Kristianstad. Här kan vi göra den reflektionen, att fästningsfängelset i Kristianstad inte var vilket fängelse som helst. Våra infångade gerillamän satt säkert i järn, utan sängkläder, utan försvarare och utan möjlighet att se dagens ljus i fuktiga och osunda hålor i kassematterna under Norreport. Brottet? Ja, i många fall, att man försökt försvara någon av de sina eller sitt land.

Den 9 november 1679 föreskrev landshövdingen i Halland Sven Andersson Ranck bland annat: "- Hvem, som befinnes antingen nu eller efter denne dahg at hysa och herbergera någon snaphane, en natt eller flere, och den anten döllia och icke strax uppenbara, eller i ringaste måtto giöra medhåldh, skall niuta samma straff som snaphanerne sielffa, och må ingen sigh dhermed undskylla som skulle han bli dertill tvungen, hvilket intet lærer giälla, eftersom För det tredie, så snart någre snaphaner nu förnimmas komma in i sochnen, så skall dehn ene ifrån och till den andre låta budkafvelen gå citissime kring sochnen, at allmogen sigh samkar och dem fastgriper; hvem som intet vill gå medh, skall på angifvande straffas, men hvarest som en snaphane sigh vijsar och der hoos förnimmes vara 2 bönder och altså consequenter dhe samma kunna och skola honom grippa eller ihiehslåå, dhe straffes som snaphaner, dhe vare sig med snaphanen i slächt eller icke".

Med några få ord har dansken Charles Sörensen fångat in orsakerna till inte bara svenskarnas jakt på motståndsmännen utan också varför de förblev motståndsmän och utstötta: "Med Krigens Ophør bortdøde ingenlunde Snaphaneurolighederne. Snaphanerne bleve erklærede fredløse og saa sig derfor nødsagede til at optrrede som saadanne, saaledes at deres Virksomhed mere fik Udseende af Røveri".

Det vill man nu inte höra talas om när man skriver historia. Men onekligen ligger det i Sörensens påstående en mänsklig sanning. Hur skulle utstötta under den här tiden klara sin livhank och sitt uppehälle? Allt var stängt för dem. Skottpengar var satta på deras huvuden. Amnesti gällde inte för dem. De hade i svenskarnas ögon förbrutit sitt liv och den skånska lagen kunde inte skydda dem, eftersom den redan då var satt ur spel. Det återstod inget annat än att ta där man kom åt.

En del valde att ta sitt liv i stället för att levande låta sig infångas till en kvalfull död. Stora skaror tog sig på olika vägar över till Själland eller Bornholm. Särskilt blekingar tog sin tillflykt till Bornholm. Gudhem blev en av centralplatserna för denna invandring, främst därför att platsen var nästan avfolkad till följd av böldpestens härjningar 1654. Våra fäders dialekt går ännu igen i den säregna dialekten hos Gudhemsborna.

Flykten till Danmark fortsatte under lång tid, trots att svenskarna gjorde allt vad man kunde för att spärra gränserna. Det var hårda tider för dem som valde att stanna kvar i sin hembygd, därest någon i familjen befunnit sig i motståndarnas led. Friskyttarnas övergivna kvinnor fick ofta klä skott för männens gärningar. De svenska myndigheterna utfärdade också varningar mot förbindelser med "Seeland". Upprätthölls ändå sådana kontakter skulle hustrun förvisas, "wijd högsta straf tilgiörandes at låta sig här på orten mehra finna." Om en sålunda övergiven hustru offentligt protesterade och tog avstånd från sin man, kunde hon ingå nytt äktenskap om hennes ansökan vann bifall hos biskop och konsistorium. Hennes titel kunde då till exempel bli, "Snaphanen Måns Sohnessons efterlåtna Enckia Arena med sijn lagvärgo och man Jöns Frendesson i Ebbarp".

I jaktens spår frodades angiveriet, 1680 angav till exempel en "anpassling" tjugofem av sina medansvariga för "snaphaneri". Själv klarade sig "anpasslingen", men alla hans före detta vapenbröder infångades och avrättades på sedvanligt svenskt maner, - kropparna därefter på stegel och hjul.

Många fragment ur det förgångnas hävder, talar om hur man från svenskarnas sida praktiserade sina utfästelser med avseende på motståndare som infångades efter fredsslutet. Låt mig bara nämna ett par eftersom det skulle föra för långt att i fall efter fall räkna upp dem alla. Sålunda bör nämnas en vid den tiden mycket bekant partisan den så kallade "Ugle-Per", som dömdes och avrättades 1684-85. Visserligen hade pardon meddelats honom men så blev han gripen och fängslad. Per och hans bröder lyckades med konststycket att rymma från fängelsecellerna under Norreports kassematter i Kristianstad 1680. Stora uppbåd jagade dem som vilddjur i Göingeskogarna. Per och hans kamrater anträffades och invid landsvägen mellan Loshult och gamla riksgränsen togs de av daga. Huvudena sattes på pålar och kropparna steglades, till varnagel för andra!

August Zacharias Collin diktar apropå Pers öde i "Bålet vid vägen":

"Sägh: Fastän han dog förnedrad
likt en niding, vare hedrad
dock hans hågkomst! Käckt han slog
för land och folk. För dem han dog."

Jakten fortsatte långt fram i tiden, så till exempel likviderades Niels Tuesen från Vittsjö år 1700 på Galgabacken i Hässleholm, därtill dömd av tinget i Västra Göinge till halshuggning med yxa. Tuesen hade under kriget dödat en svensk ryttare i Göinge och efter fredsslutet, liksom så många andra begett sig till Själland. Då han sent omsider återvände till sitt hemland blev han gripen, dömd och dödad.

Vad den svenske ryttaren gjort var det ingen som talade något om. Det var inga änglar utan ofta snarare änglarnas motsats. Motiv fanns säkert för befolkningen att utkräva hämnd med egen hand. Ausås kyrkbok omtalar till exempel den 11 augusti 1678: "Blev kristnet et uaege barn, kaldet Anders; modern Anne Svendsdatter, fadern en rytter, hans namn ubekendt, som voldtog hende i Vrans enge". Vem vet vad som tvingade Niels Tuesen att döda denne svensk. Något förmildrande fanns inte i den svenska rätten vid den här tiden. Det räckte med att

någon förbrutit sig mot herrefolket. Domen blev då hård. Vad förmyndaren gjort spelade ingen eller liten roll.

Kaptenen Casparus Due var under kriget ett väl känt och av svenskarna fruktat motståndarnamn i Villands härad. Han var chef för ett friskyttekompani som synes ha bestått huvudsakligen av folk från Villands och Östra Göinge härader, varav kan nämnas flera sockenbor från Vånga. Vid mönstringen i Köpenhamn i mars 1680 efter krigsslutet, fanns ännu tre nämnda sockenbor från Vånga i friskyttekompaniets rulla. Bland dem var en från Vånga och två från Filkesboda. Casparus Due råkade i svenskarnas händer efter fredsslutet, närmare bestämt i mars månad 1680. Due blev, i likhet med så många andra, dödad på dåtida svenskmaner genom att spetsas levande. Det var svenskarnas hämnd för att Due gått i spetsen för häradsbornas kamp för frihet och oberoende åt fädernebygden.

Samma öde fick en annan av de friskyttekaptenerna som opererade i östra Skånes gränstrakter, nämligen Hans Severin, som gick sitt öde till mötes före fredsslutet eller i början av 1679. Son till en bonde i Skivarp, född omkring år 1644. Tvångsutskrevs ursprungligen till den svenska armén i Baltikum. Liksom många av hans olycksbröder försökte han rymma och Severin var en av de få som lyckades. Efter tretton år i Baltikum återkom han till Skåne i början av 1677. Av danske generalmajoren Ahrensdorf fick han rådet att ansluta sig till friskyttarna i Skåne och under hösten 1678 opererade han huvudsakligen i Göinge.

I början av 1679 infångades Severin av O W Köningsmarcks brutale bondeplågare krigskommissarien Sven Erlandsson, gemenligen kallad "Sven Banketröja". Sitt öknamn hade denne i hela Skåne beryktade svensk fått genom sitt sadistiska nöje, att på alla upptänkliga sätt misshandla och plåga sina underlydande. Man kan i andanom föreställa sig det öde, som väntade de frihetskämpar, som levande råkade i klorna på detta odjur i människohamn. Severin visste nog vem han hade att göra med eftersom han försvarade sig till det yttersta mot övermakten. Erlandsson berättar själv i sin "Promemoria om snapphanarna": "- att snapphanar skulle vara i Slimminge socken i ett torp, som hete Tolbonn, men der var mer än en, som hette Hans Severin, som var anförare alt med de så kallade grönningarna, var utskrefwen att gå till Lifland men hade rymt hem. Han försvarade sig desperat, och iblandt andre blesserade han ryttmästar Klingsporre i knäet."

"Banketröja" brukade inte besvära myndigheterna när det gällde att utmäta straffet för infångade partisaner, men Severin var ju inte vilken partisan som helst, utan chef för ett helt friskyttekompani och därtill hade han rymt från svensk krigstjänst. Han fick därför privilegiet att bli dömd av svensk krigsrätt i Skåne. Domen kom nog inte oväntat för den tillfångatagne. Krigsrätten dömde honom "att spetsas levande, inte invärtes utan mellan rygg och hud igenom nacken, sedan sättas på påle, fötterna naglade och händerna bakbundna under en ny galge, med rep om halsen, icke tilldraget. Hans namn på galgen".

I all sin vederstygglighet ett värtaligt exempel på, hur de svenske behandlade tillfångatagna partisaner. Dramats sista akt utspelade sig i "Åhus sönnom för åhn". Tänk på det alla ni som gästar vårt Åhus, - men någon minnesstaty över vår frihetskämpe lär ni inte finna vare sig i Åhus eller någon annanstans. . . .

"Krigsfångar skola städse behandlas med humanitet. Varje otillåten handling eller underlåtenhet från den kvarhållande maktens sida, som medför krigsfångens död eller allvarligt äventyrar krigsfångens hälsa, är förbjuden och skall anses som svår överträdelse av denna konvention. I synnerhet må krigsfånge icke underkastas fysisk stympning eller vetenskapligt eller medicinskt experiment av vad slag det vara må, annat än om detta rättfärdigas av läkarbehandling av fången och företages i hans eget intresse. Krigsfångar skola vidare städse skyddas särskilt mot våldshandlingar eller hot, förolämpningar och allmänhetens nyfikenhet. Repressalieåtgärder gentemot dem äro förbjudna."

Art 13 ur Geneve-konventionen den 12 augusti 1949 angående krigsfångars behandling.

Konventionen kom 270 år för sent, - men det är inte säkert att ens en gång den skulle ha kunnat hjälpa 1600-talets frihetskämpar, ty makten satt, då som nu, i spjutstångs ände.